

ПОЕТИТЕ – ЗАВЛАДЕНИ ЖАНРОВИ ТЕРИТОРИИ

Роман Кисьов – прекрачващият граници творец

Йоанна Гудалова, ПУ „Паисий Хилендарски“

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Л. Липчева-Пранджева

Общото между различните изкуства е Духът,
който в-дъх-новява („дух“ иде от „дъх“), и
Словото (като изначална субстанция)¹

Роман Кисьов

Ако се придържаме към Николай Райнов и неговите идеи за произхода на изкуството, ще трябва да се съгласим, че то е плод на необходимостта от общуването с другите и изразяването на колективните преживявания. Има и нещо друго обаче, което отличава творбата на изкуството, и то е вдъхновението. Вдъхновението е достигане до по-високо ниво на ума, придобиването на ново видение за света и битието. То връхлита ума при неговите търсения и създава желанието да предадем онова, което сме почувствали.² Това е и общото между всички изкуства. Без значение колко различни са те, границите помежду им са несигурни, а вдъхновението е онази изначална енергия, която ги обединява.

Вдъхновението на твореца Роман Кисьов го кара да споделя своите мисли и чувства чрез словото и образа. Не можем да кажем дали е повече поет, или повече художник. В своето творчество той съчетава по интересен начин поезията и изобразителното изкуство. Роден през 1962 г. в град Казанлък и син на поета Здравко Кисьов, Роман Кисьов завършва „Живопис“ в Националната художествена академия. Изкушен от поезията, на 25-годишна възраст (всъщност доста късно за съвременните ни усети и очаквания) той започва да пише лирика, въпреки вътрешното си съпротивление, породено от факта, че баща му е поет.

¹ Цитатът е част от интервюто, което Роман Кисьов даде за нас.

² Вж: Райнов, Николай. Що е изкуство? Произход на изкуството. //Електронно списание LiterNet. <<https://litenet.bg/publish4/nrainov/shto.htm>> (11.09.2023 г.)

При Роман Кисьов метафората „баща ми в мен“ присъства само отчасти. Въпреки сходствата, които откриваме между неговата поезия и тази на баща му, Здравко Кисьов (пример в това отношение са изборът на заглавия, работата с библейска образност и склонността към използване на антични сюжети), като че ли онова, което най-много сближава Роман Кисьов с неговия баща, е пътят на изкуството, по който и двамата поемат. Свикнали да гледаме на бащата Здравко Кисьов само като на поет, пропускаме факта, че той всъщност започва своя творчески път с рисуване, от което по-късно се отказва и остава свързан с него само като ценител, който дори дава напътствия на своя син. „Баща ми в мен“ или „срещу баща ми в мен“ – въпреки всички вътрешни съпротиви Роман Кисьов всъщност наследява и двете изкуства от баща си, но същевременно с това поема по свой собствен път, в който умело съчетава слово и образ в тяхната цялост, без да отдава своя талант само на изобразителното изкуство или само на поезията. Почитателите на Р. Кисьов ценят тъкмо това хармонично единение на двете изкуства, ето защо е изненадващо и толкова интересно твърдението на поета, в интервюто което даде специално за „Живописна България“, че поезията и изобразителното изкуство в началото при него са били в единоборство и едва по-късно двете изкуства се примиряват, сприятеляват се и се допълват. За да остане водеща все пак поезията.

До днес Роман Кисьов е издал общо десет стихосбирки, като много от тях са преведени и на чужди езици. Първата излиза през 1995 г. и носи заглавието „Вратите на рая“, а последната се появи съвсем наскоро – през 2022 г. и е озаглавена „Светът на думите“. Поезията, която Роман Кисьов предлага на днешното четене, е твърде различна, дори необичайна, но несъмнено се вписва в представите ни за модерност. Чрез нея Кисьов се стреми да отведе своя читател към един мистичен свят на себепознанието.

Още първата стихосбирка на поета потапя читателя в тази мистика и проявява специфичната модерност, в която ще се развие словото на Кисьов. Появата на първата стихосбирка „Вратите на рая“ е тясно свързана с държавното издателство „Христо Г. Данов“ в Пловдив. В началото на посочената година по повод 140 години от създаването му издателството обявява национален конкурс за ръкопис на поетическа и прозаическа книга на млади автори до 33-годишна възраст. Роман Кисьов печели наградата за поезия, а „Вратите на рая“ е отпечатана и носи неочаквано за самия творец забележителен успех. Стихосбирката започва с няколко стиха, които заместват предговора и подхващат темата за вдъхновението, дадено ни от Духа, от Твореца, от едно друго измерение, в което всяко съществуване е знак за творене:

*Аз съм творецът в
сянка. Аз съм сянката на
Твореца, Който също е в
сянка...³*

Това кратко въведение, в което се разкрива и ролята на твореца, за която ще стане дума малко по-късно, подготвя читателя за два лирически цикъла – „Преди да се родя“ и

„Откровение“. Те условно разделят книгата на две части, които са контрастно противопоставени една на друга. В първия цикъл стихотворения преобладават мракът, усамотението на Аза и изолираността му от света. Дори стихотворението „Итака“ *говори / споделя* за затвореността на човека. Обратно на Кавафис, обратно на самия мит за Одисей Роман Кисьов въвежда герой, който никога не напуска Итака. Никога не опознава света извън нея.

Тази затвореност от външния свят продължава и в стихотворения като „Пустота“, „Дом“, „Споменът“. Диалогът с Далчевата поезия в тези творби е открит, дори подчертано видим. Сякаш Р. Кисьов настоява да видим, че Далчев („Творецът в сянка“) никога не е напускал българското поетическо слово. В „Дом“ стопанинът на къщата не е заминал за Америка, ала отново е единственият ѝ обитател, разколебан в собственото си битие на живеещ и неживял никога. И той, и лирическият говорител от Далчевото стихотворение „Повест“ не вярват в своето съществуване⁴, а единственият им гост е споменът за отминалите дни и изтичащия живот.

Роман Кисьов представя състояние на духа, чието най-добро описание би било *изгубеност*. Изгубен в своята самота, лирическият говорител от първия цикъл „Преди да се родя“ чувства безсмислеността на съществуването, не успява да се вгради във външния свят на другите, изпитва нежелание да живее заключен в себе си. Осъден да съществува в и чрез своето тяло, той се чувства като в затвор. Мечтае за завръщане към времето преди да се роди, в един мистичен първообраз на света, където самотата не съществува.

Въпреки безизходица, в която се намира Азът, надеждата се промъква в живота му. В края на тази първа част от дебютната стихосбирка на Роман Кисьов мракът се изпарява, поразен от вярата. Ключово стихотворение за „Преди да се родя“, а и за

³ Вж. Кисьов 1995: 6.

⁴ *И сякаш аз не съм живеел никога,
и зла измислица е мойто съществуване!*(Далчев 2014: 31)

цялата книга, е стихотворението „Път“. То осъществява прехода между двете части на „Вратите на рая“. В него чрез съчетанието на библейска образност и митологични фигури Кисъв изгражда двете противоборствени сили в света – доброто и злото, светлината и тъмнината.

В „Път“ лирическият говорител се променя. Той излиза от затвореността си и се освобождава от чувството на изгубеност. Виждаме го изпълнен с вяра и поел по пътя, който върви само напред:

Вървя и виждам:

хора

много хора

весели и

тъжни

и всички те край мен се

движат и всички те напред

вървят

във моята посока⁵

За първи път лирическият говорител е сред останалите хора и се движи в една посока с тях. У него вече не присъства желанието за връщане назад, а онова, което му помага да не спира да върви напред, е вярата. Тя се оказва неговото спасение, нишката, която го отвежда до светлината:

Вярата е мойта

Ариадна... И виждам

вече светлина⁶

Светлината бележи новото начало за лириическия говорител, неговото *Рождество* и *Възкресение*, както твърди текстът. Тя задава тон и на цялата следващата част от „Вратите на рая“.

Вторият лирически цикъл е белязан от вярата, която за Роман Кисъв е силно обвързана с Бога. Тази особеност на поезията на Кисъв е лесно доловима още в заглавието на цикъла. „Откровение“ напомня за *Откровение* от свети Йоан Богослов и изгражда представата за обновление, за раждане на ново начало, нов свят:

Да бъде ден

И вятърът повдигна слънчевия диск

⁵ Вж. Кисъв 1995: 32.

⁶ Пак там.

*върху крилете си
И затаницува светлината в хилядите
отраждения
на този свят туко-що роден а
всъщност толкоз древен⁷*

Подобно на Христо Смирненски и Роман Кисьов избира императива „Да бъде ден“, за да цитира библейското „Да бъде светлина!“. Разликата в цитирането обаче е съществена – лирическият говорител на Кисьов не търси промяната на света, той вижда света променен. Този свят е същевременно древен, но и сега роден отново. Светлината го е преобработила и е изпарила от него всеки остатък от мъчителния хаос на безсмислието.

Интертекстуалните връзки, които този цикъл изгражда с Библията, са множество. Откриваме епиграфи от библейски текстове („Откровение“, „Тайната вечеря“, „Войните на Самуил“), натъкваме се на библейски персонажи („Саломе“), преобръщат се библейски сюжети („Притча за двамата сеячи“). Всички те обаче имат за цел да проявят с пълната ѝ сила една променена душевност. Натрупването на въпроси в стихотворението „Тайната вечеря“ е автопровокация за Аза, незнаещ все още кой е:

*Дали си някой Петър - ще се отречеш
ли три пъти, преди да е пропял
петел?...
Или си някой Юда - ще извършиш ли
коварното предателство с целувка?*

И все пак, ако лирическият говорител разпознае себе си като самия Юда, пред него се открива възможността за промяна:

*О, ако узнаеш, че си Юда,
ще можеш ли да промениш Съдбата?
Опитай!⁸*

Вторият лирически цикъл от „Вратите на рая“ разкрива пред читателите вярата в човека като вяра във възможността за неговата промяна. Някои от стихотворенията остават на нивото на търсещия себе си Аз, други обаче разгръщат образа на човека, открил вече своята вътрешна хармония чрез вярата си в Бог. В „Откровение“ наблюдаваме един различен Одисей, който е стигнал до своята Итака:

⁷ Вж. Кисьов 1995: 63.

⁸ Пак там.

*И самият аз съм Одисей
завърнал се в дома на своето рождение
– така познат
и непознат
И няма вече нощ да има
Защото Пенелопа изтъкава
неуморно от светлинните лъчи
безкрайността на този ден.⁹*

Героят е открил своя дом. И въпреки че „Път“ задаваше едно пътуване напред, всъщност това отново е пътуване към първообраза на света, към вечността и безкрайността на света. Царството Небесно за лирическият говорител от втория цикъл стихотворения е разгледано като *Locus amoenus* – място на наслада и хармония, в което винаги е *петият сезон*:

*Той съдържа в себе си
възраждането и новия живот на
пролетта, топлината и пламъка на
лятото,
плодовитостта на есента и
чистотата
на бялата зима... Това е Петият сезон
– Вечността¹⁰*

Така цикълът „Откровение“ проследява развитието на Аза и откриването на неговото спасение от самотата, която изпитва. Този лирически цикъл изгражда образа на света, в който Бог отново ще бъде сред хората, а вярата ще им помогне да достигнат хармонично съществуване.

„Откровение“ задава светлината, по която ще се понесе творчеството на Роман Кисьов по-нататък. В стихотворението „Пилигрим на светлината“, а и в цялата едноименна стихосбирка от 2003 г., светлината е видяна като спасение за човека от смъртта:

*И се понесох аз върху потопните
води, и следвах неотлъчно гълъба на*

⁹ Вж. Кисьов 1995: 64.

¹⁰ Вж. Кисьов 1995: 62.

*Духа... За да спра на Арарат.*¹¹

Азът е открил своето по-добро място, а светлина вече той открива навсякъде около себе си – в зората, луната, звездите, в сърцето си („Светлина“). Светлината в по-нататъшното творчество на Роман Кисъов присъства чрез своите различни прояви, но същевременно с това тя е и в отсъствието на мрака. Лирическият говорител от стихотворението „Светлина и сянка“, поместено в стихосбирката „Градината на тайните“, заявява смело, че *щом Светлината на света ни освети – / изчезва всяка сянка*¹². Така творчеството на Роман Кисъов задава като свой основен мотив Светлината, която побеждава тъмнината и прави човека по-силен.

Това, разбира се, не е единственият мотив, въведен от „Вратите на рая“ и продължен от другите поетически книги на Роман Кисъов. За Кисъов от изключително значение се оказва ролята на поета и поезията в живота на човека. В творбата „Към стария поет“ от своята дебютна стихосбирка той изгражда образа на поета, загубил живота си в творението на поезия:

Ти превърна Поезията в свой живот.

*Цял живот, затворен между четири
стени, писа стихове за Живота...*

*Колко прозаично!*¹³

Подобно на Далчевия лирически говорител от стихотворението „Книгите“ и тук творецът е затворен за света навън и е вгълбен в интелектуалното си занимание. В същото време обаче Роман Кисъов връща на нашата лирика православната мистика на тъждеството на всяко творене с Твореца, връща образа на поета, който с гордост споделя:

Моите стихове

*всъщност не са мои.*¹⁴

Поетът е пратеник и посредник между Бога и хората. Той често отсъства от света, както твърди стихотворението „Не говорете“, и слуша какво му казва висшият творец, който е единственият творец в света. Тази идея преминава и в стихотворението „Роденият поет“ от стихосбирката „Криптус“, както и в целия лирически цикъл от „Градината на тайните“, носещ заглавието „Поетът“:

¹¹ Вж. Кисъов 2003: 9.

¹² Вж. Кисъов 2003: 24.

¹³ Вж. Кисъов 1995: 72.

¹⁴ Вж. Кисъов 1995: 34.

*О, аз не
отговарям за моя
стих...
По този
въпрос
питайте
Бог!¹⁵*

*Аз съм само калфа...
Но калфа
на големия Майстор –
Бог!¹⁶*

*Роденият поет пристига от
страната на думите-слънца
Роденият поет пристига в този
свят за да спасява красотата
от неговия ад!¹⁷*

В поезията на Кисъов поетът търпеливо слуша какво му диктува Духът и го предава на хората. Негова основна задача се оказва да опази красотата в света недокосната, а поезията от своя страна има за цел да ражда от Духа поетите, които да разпространяват Божието слово, чрез което да носят спасението на хората. Поезията са думите, оставащи след смъртта на поета, начинът, по който той продължава своето съществуване в света, а с него и спасението за човека.

„Вратите на рая“ поставя началото на всички тези мотиви, чрез които читателят се пренася в един мистичен първообраз на света, където хармонията съществува. Стихосбирката начертава възможностите за спасението на човека чрез вярата и достигането до светлината. Тази дебютна поетическа книга ни разкрива обаче и авангардността на поезията на Роман Кисъов. В нея за първи път откриваме сливане на жанрови форми. Последните две стихотворения от „Вратите на рая“ – „Притча“ и

¹⁵ Кисъов 2003: 45.

¹⁶ Кисъов 2004: 51.

¹⁷ Кисъов 2003: 51.

„История“, всъщност много напомнят на притчи, на кратки разкази с поучителен финал. Това прекрочване на границите между отделните жанрове продължава във всички поетически книги на Роман Кисъов. В тях срещаме поезия от типа хайку:

Цветя

положени на гроб

Пускат корени

*в отвъдния живот*¹⁸

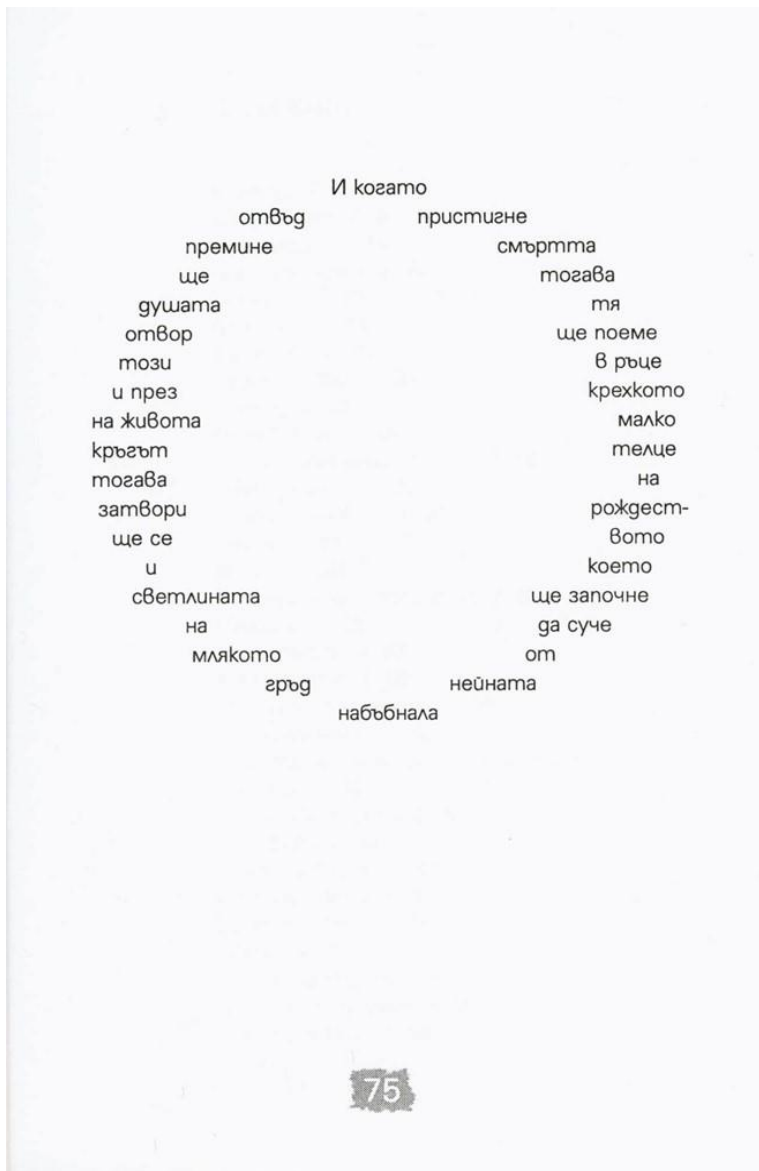
В следващия момент забелязваме творби, които представляват поезия в проза („Филантропът“, „Съзерцателят“, „Спомен“), както и произведения, чието заглавие недвусмислено задава жанра, през който те трябва да бъдат четени („Фрагмент“).

Всички приведени примери доказват, че поезията на Роман Кисъов слива в едно традиция и новаторство. От една страна, в нея отеква гласът на Далчевата поезия, а от друга страна, чрез графичното си оформление и подредбата на стиха тази поезия носи усещането за една авангардност, вписваща се в световната поетическа традиция.

Поезията, която създава Роман Кисъов, е различна от познатото ни до този момент. Тя въздейства, извисява и просветлява читателя чрез своите послания. Тази поезия не би имала същото въздействие без своето съчетание с изобразителното изкуство. Всички книги на Роман Кисъов съдържат в себе си рисунки на самия поет. Тази практика, позната ни още от Гео Милев, носи усещането за синтез, за завършеност на представеното изкуство.

Като художник Роман Кисъов създава картини, рисунки и илюстрации на книги. Изобразителното изкуство на Кисъов отново е потопено в мистичния свят, който изгражда и поезията му. В илюстрациите му на книги се долавя екзистенциализъм и метафизичност. Когато Роман Кисъов избира да илюстрира книги на други автори, той избира такива, които са свързани с философското осмислянето на битието, книги като „Псалми в пустинята“ (1998 г.) на Кристене Буста, „Свободата няма име“ (1990 г.) от Ст. Раненски и др. Рисунките, намиращи място сред кориците на книги, включително и сред стихосбирките на самия Кисъов, са съчетание от графика и живопис. Творбите на Роман Кисъов не илюстрират казаното вече с думи, те изговарят същото с експресията на различните средства – на формата, на линията, на цвета, на динамиката на рисуналка и т.н. Гледането и четенето се сливат в единен творчески акт:

¹⁸ Кисъов 2003:78.

Кръговратът на думите изписва съвършения ход на битието – графиката успокоява и хармонизира; графиката внушава неотменимостта на постулата за смъртта като Рождество и тържество на истинската светлина.

Включените в поетическите книги на твореца Роман Кисъов рисунки отвеждат читателя до мистичния свят, загатнат вече чрез словото. Те самите са визуална поезия и заедно с думите раждат образа на спасението за човека и светлината, възможна само в един свят, където с човека неотстъпно е Бог.

„...Някои литературни критици побързаха да ми поставят етикета „религиозен поет“, споделя поетът художник и в думите му личи не толкова недоволство, колкото усещането, че и религиозното чувство, и творчеството са останали неразбрани.

Изобразителното изкуство, което създава Кисъов, е на границата между реалистичното и мистичното, между традиционните ни представи за икони и рисунки,

които имат свой собствен език. Той участва в множество колективни изложби и организира свои самостоятелни изложби в страната и в чужбина. В тях Кисьов отново ни предлага картини, които са силно обвързани с мистичния свят на вярата и Бог. И ако ни се струва, че талантът на Роман Кисьов в изобразителното изкуство живее и в поетическото му творчество, трябва да отбележим и факта, че поезията му също оказва своето въздействие върху реализирането на изложбите му. На 22 март 1995 г. Роман Кисьов организира изложбата „Петият сезон“ в галерия „Сезони“ в столицата. Датата поставя символичното начало на пролетта, а заглавието на изложбата недвусмислено пък се свързва с едноименното стихотворение на твореца, което паралелно излиза в дебютната му стихосбирка. Така „Петият сезон“ става заглавие, даващо име на стиховете, внушаващи усещането за пълна хармония и спокойствие, а едновременно с това е и заглавие на изложба, която представя картини, силно напомнящи на икони, за които при откриването на изложбата самият художник казва, че са посветени на Исус Христос¹⁹. Сред картините в тази изложба се носи усещането за безвремие и безкрайност. И това усещане, от една страна, преплетено с чувството за изтичащо време, от друга страна, е още една допирна точка между поетическото творчество и изобразителното изкуство на Роман Кисьов.

В това единно творчество понятието за *време* се оказва проблематизирано. В своята поезия Роман Кисьов често показва човека, доближаващ смъртта или човека, който се надпреварва с времето. В творби като „Времето в мен“ понятието *време* се оказва променливо. Онова време, което е в човека, тече вертикално и го свързва с неговите корени и с вечността в небесата. Времето извън човека обаче познава само хоризонталното протичане. То съединява в едно раждането и смъртта му. И ако се вгледаме в рисунките на Роман Кисьов от неговите ученически години до днес и задържим погледа си най-вече върху автопортретите, които той създава, ще забележим, че картините на Кисьов проследяват промяната у човека и изграждат именно идеята за хоризонталното протичане на времето. Промяната е лесно доловима и в трите картини – „Път“ (1992 г.), „Път II“ (1995 г.), „Път III“ (1997 г.). В тях човекът е представен на път сред гора. Изобразената човешка фигура променя своя облик. В „Път II“ от 1995 г. виждаме човека в картината с ореол. 1995 е годината, в която самият Роман Кисьов приема Христовата възраст и става на 33. В стихотворението „Монолог

¹⁹ Запис на откриване на изложбата виж тук: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=-sDjvBRwQ10> (23.11.2023 г.)

на родения повторно“ лирическият говорител признава, че именно на тази възраст той видишва вечността и се ражда за втори път. В тази поетическа творба се противопоставят смъртта и вечността. Смъртта расте с всеки изминал ден, докато вечността не отнесе лирическият говорител и той продължи съществуването си, освободен от тежестта на дните и годините – нещо, което бива изразено и чрез рисуњка, най-вече в картината „Път III“, където светлината вече се поява самостоятелно, извлечена в символното присъствие на жълтия цвят.

От приведените примери наблюдаваме как чрез думите и картините на твореца се изгражда цялост при възприемането на философските му идеи. Така творчеството на Роман Кисъв е хармонично съчетание от образ и слово, пътуване към един непознат свят на спасението, а ние всички се оказваме Одисей, който се опитва да разбере повече за себе си по пътя за Итака. В своето есе „За поезията или тайната йерархия на думите“ Роман Кисъв разсъждава върху мистичната поезия:

Тази е поезията, която притежава Думи на Сила — онези скрити Думи, които са в състояние да сътворяват нови светове, да трансформират същности и начала, да въвеждат и отвеждат душите там, където те никога не биха достигнали сами, да отварят и да затварят невидими врати... Тази поезия е свещенодействаща поезия и малцина са поетите-жреци, служещи чрез нея, но в действителност и със сигурност това са най-големите поети на човечеството.²⁰

Творчеството на Р. Кисъв е точно такава – мистично. То има силата да променя. Изправя ни пред самите нас и разкрива части от същността ни. Да наречем това творчество *религиозно* би било недостатъчно. То е духовно, философско творчество, което споделя православието в някаква негова „ранна“, сякаш забравена от самите православни фаза – когато то е много повече вяра в спасението на човека от самотата му и възможността да бъде щастлив в един облян от светлината на Бог свят.

Чрез прекрачването на границите в различните изкуства и сливането на образ и слово творчеството на Роман Кисъв преобразява човека. Вярата в спасение на душата, която му дава, изтръгва мрака от представата му за безкрайността на битието и я прави приветлива. Творчеството на Роман Кисъв е любов към човека, една слята словесна и образна поезия, която е модерна и същевременно с това готова да остане във вечността. Тя е мост, по който човекът да достигне Духа и онзи мистичен свят на успокоението. Тя е едно истинско вдъхновение.

²⁰ Вж: Кисъв, Роман. За поезията или тайната йерархия на думите.//Електронно списание LiterNet. <<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=225&WorkID=12804&Level=1>> (10.09.2023 г.)

Цитирана литература:

Кисьов, Роман, 1995: Кисьов, Роман Вратите на рая. Пловдив: Христо Г. Данов, 1995г.

Кисьов, Роман, 2003: Кисьов, Роман. Пилигрим на светлината. Русе: Авангард принт, 2003 г.

Кисьов, Роман, 2004: Кисьов, Роман. Криптус. Русе: Авангард принт, 2004 г.

Кисьов, Роман, 2014: Кисьов, Роман. Градината на тайните. Русе: Авангард принт, 2014 г.

Кисьов, Роман, 2021: Кисьов, Роман. Насън и наяве. София: Ерго, 2021 г.

Кисьов, Роман. За поезията или тайната йерархия на думите.//Електронно списание

LiterNet.<<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=225&WorkID=12804&Level=1>>

(10.09.2023 г.)

Райнов, Николай. Що е изкуство? Произход на изкуството.//Електронно списание

LiterNet, 25.02.2002. <<https://litenet.bg/publish4/nrainov/shto.htm>> (11.09.2023 г.)

Далчев, Атанас. И сърцето най-сетне умира. София: Захарий Стоянов, 2014 г.